

TOPONÍMIA DE L'OLLA DE NÚRIA I LA CAPÇALERA DEL FRESER

RESUM

La monografia consisteix en un recull toponímic, un estudi dels noms de lloc de l'Olla de Núria i la capçalera del Freser. Per tal d'aconseguir la màxima informació sobre els noms he buscat en els llibres d'onomàstica catalana de referència. He dialogat amb pastors de la zona, experts sobre el terreny; i amb un historiador de Queralbs. Tanmateix, l'autèntica recerca l'he fet sobre el terreny, revisant cada topònim, creant-ne una hipòtesi o verificant-ne l'existent. Igualment, he cercat topònims no cartografiats o mal cartografiats per situació o ortografia i la seva pronúncia.

Finalment, he analitzat 157 topònims des d'un punt de vista fonètic (perquè alguns estan en vies de desaparició però que algunes persones d'edat encara els recorden), etimològic (possible sentit semàntic), geogràfic (situació a l'espai), lingüístic i onomàstic.

A les conclusions, he pogut constatar la importància de la toponímia de la zona com a font d'informació interdisciplinària (zootopònims, fitotopònims, hagiopònims, cultura popular, història, antics oficis...). Així mateix, l'estudi etimològic dels noms de lloc ens mostren formes lingüístiques anteriors al llatí (substrat preromà bascoide o ibèric), d'altres de posteriors (superestrat germànic) així com aspectes curiosos com ara relacions semàntiques comparatives amb , sobretot, relacions metafòriques.

Als annexos, s'hi inclouen tres mapes de la zona, per facilitar la localització, una classificació dels topònims per constatar-ne el sentit o origen malgrat que el grup més nombrós és el d'origen desconegut o incert, un estudi dels genèrics i un recull de topònims que per raó d'espai no he pogut incloure al cos del treball, per enriquir-lo més.

Durant el treball, hi he inclòs imatges que considero útils per al lector. Si no s'indica el contrari, totes són d'elaboració pròpia.

ÍNDIX

1. Introducció.....	p.4
1.1 Sobre què tracta aquest treball?.....	p.4
1.2 Per què faig aquest treball?.....	p.5
1.3 Què és l' onomàstica i la toponímia?.....	p.6
2. Situació geogràfica de la zona estudiada.....	p.7
3. Llista de topònims.....	p.9
3.1 Topònims majors.....	p.9
3.2 Topònims menors.....	p.10
4. Els topònims a menys de 1700 m.....	p.25
5. Classificació semàntica.....	p.28
6. Els genèrics.....	p.31
7. Conclusions.....	p.35
8. Bibliografia, webgrafia, cartografia i informants orals.	p.37
9. Agraïments.....	p.39

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Sobre què tracta aquest treball?

Aquest treball consisteix en una anàlisi sobre la *toponímia/onomàstica* de l'Olla de Núria i la capçalera del Freser.¹

Sintetitzaré i aclariré l'etimologia, fonètica, situació i pervivència d'un grup de topònims que he cregut destacats de l'Olla de Núria i la capçalera del Freser, atesa la rellevància històrica, geogràfica o, fins i tot, sentimental, ja que considero que actualment la informació que existeix sobre la matèria és desordenada o poc àmplia.

La metodologia de treball consistirà a cercar la informació bàsica a través d'obres de referència d'onomàstica catalana com l'*Onomasticon Cataloniae*, de Joan Coromines, *Diccionari català-valencià-balear*, d'Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll o *Els nostres noms de lloc* d'Enric Moreu-Rey, compilaré i sintetitzaré les referències més essencials sobre els topònims que estudiaré, els situaré geogràficament i en buscaré informació.

Una vegada acabada aquesta fase, passaré al treball de camp, investigació sobre el terreny. Investigaré si el topònim és viu, és a dir, si la paraula en qüestió encara és usada entre la població o és recordada per la gent més gran. Aquesta part la realitzaré a partir de la pròpia experiència i coneixements i a través del diàleg amb habitants de la zona.

Determinat aquest aspecte, es passarà a la segona fase sobre el terreny: la pronúncia, que es recollirà mitjançant transcripció fonètica seguint l'AFI².

Acabada la recerca, inclouré un mapa amb la situació geogràfica per poder-lo constatar sobre l'espai, i una anàlisi semàntica i classificació dels topònims.³

¹ Si es desitja conèixer la situació dels estudis onomàstics sobre les comarques gironines, es pot consultar: Elvis Mallorquí (2010), p. 2-16 o Fèlix Bruguera (2006), p. 8-20.

² Alfabet Fonètic Internacional.

1.2 Per què faig aquest treball

Aquesta recerca és fruit de la meua afició per la muntanya: practico esquí de muntanya i hi passo la majoria de temps fora de l'horari escolar. Aquest va ser el motiu principal: conèixer les raons de la denominació dels llocs per on habitualment esquiu.

Una vegada triada la temàtica, havia de decidir el tema, i com que des de petit m'agrada la història i em criden l'atenció els noms de lloc, vaig pensar que seria interessant saber el perquè dels noms que havia anomenat tantes vegades, saber-ne l'origen, el sentit... A més, em vaig adonar que es tractava d'un estudi interdisciplinar: lingüística, geografia, història, cartografia...⁴

Llavors vaig saber que el professor de català havia fet la seva tesi doctoral sobre toponímia, fet pel qual li vaig demanar si em podia tutoritzar. Aleshores, vam haver de delimitar la zona de la qual faríem la recerca: vaig limitar-ho al Pirineu oriental (el gironí i de la Catalunya del Nord). Era excessiu i, finalment, vaig arribar a una àrea suficientment delimitada al cor del Ripollès: la vall de Núria i la capçalera del Freser.

³ Aquesta part es pot consultar a l'Annex 1.

⁴ Sobre la interdisciplinarietat de la toponímia s'han escrit diversos textos, tanmateix, paga la pena de consultar l'article de Joan Tort "La toponímia com a camp de coneixement interdisciplinar. Algunes bases teòriques i epistemològiques per a l'estudi dels noms de lloc".

1.3 Què és l'onomàstica i la toponímia?⁵

Onomàstica

Branca de la lingüística que estudia els noms propis.

Antroponímia

Branca de l'onomàstica que estudia els nom de persona

Toponímia

Branca de l'onomàstica que estudia els topònims.

Topònim

Nom propi de lloc

Per tant, podem afirmar que el que estem estudiant són els noms propis de lloc, la seva història, la seva raó de ser per treure'n el seu significat.⁶

⁵ Definicions extretes del diccionari de l'IEC: <http://dlc.iec.cat/index.html>

⁶ Per aprofundir en el sentit de toponímia i onomàstica, podeu consultar Moreu-Rey, *Els nostres noms de lloc*.

2. Situació geogràfica de la zona estudiada

Hem estudiat la toponímia de la Vall de Núria i la Capçalera del Freser, territori situat dins del Parc Natural de les Capçaleres del Ter i Freser. en terme municipal de Queralbs. Dintre aquest terme, hem estudiat els topònims que es troben a partir de 1700m d'altitud, ja que per motius d'espai s'havia de delimitar d'alguna manera. Tanmateix, alguns d'alçada inferior o menys rellevància els hem recollit a l'Annex 3, sens estudi tan aprofundit com en els anteriors.

Aquest territori es troba pocs quilometres al nord de Ribes de Freser, al Ripollès. No s'hi pot accedir en cotxe, i només el famós cremallera de Núria facilita l'entrada a la zona per a la gent que no es vol desplaçar a peu. També, per a la gent que va caminant cal saber la gran riquesa biològica de Núria i les seves valls.

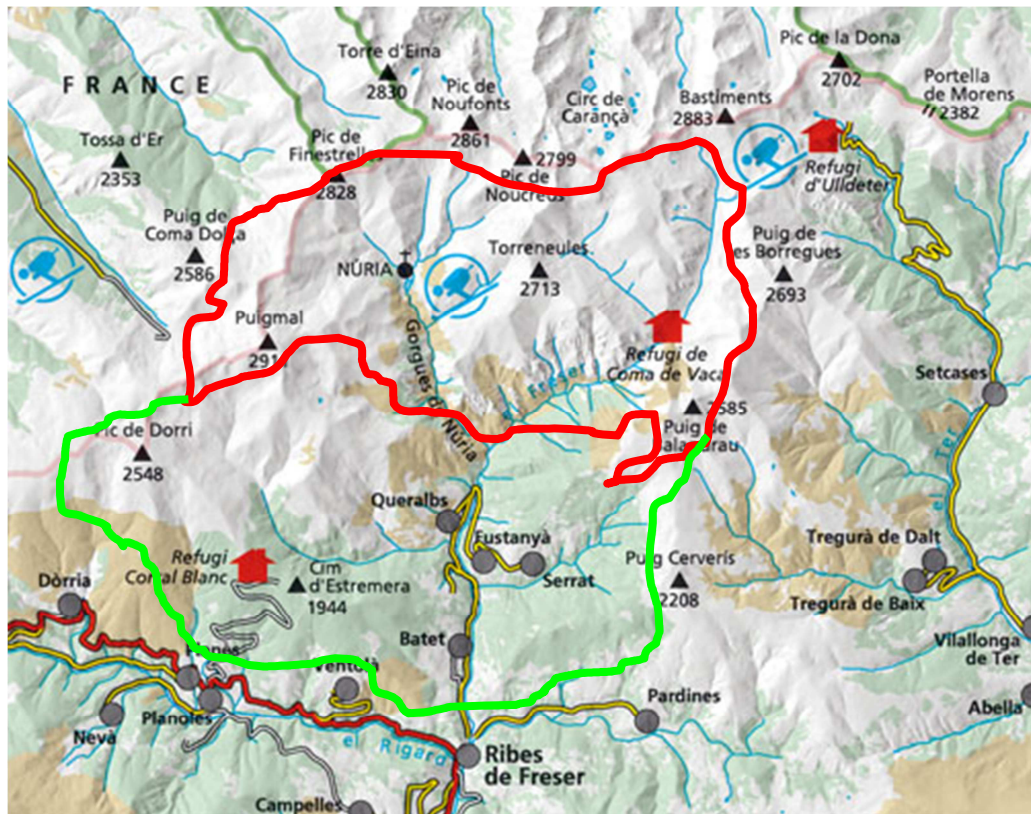
Adjuntem, tot seguit, uns mapes que facilitaran la localització de l'àrea estudiada, de forma gradual, primerament situant Núria dins el context de tot Catalunya (Imatge 1), tot seguit dins l'espai comarcal del Ripollès i la Cerdanya (Imatge 2) i, finalment, un mapa de la zona treballada dibuixant-ne el perímetre (Imatge 3)

(Imatge 1) Situació de Núria a Catalunya (Font Google Maps)

(Imatge 2) Situació de Núria al Ripollès i la Cerdanya (Font Google Maps)

(Imatge 3) L'àrea treballada: la Capçalera del Freser i la vall de Núria, i en verd la zona inclosa en l'apartat 4 (Font Guia turística del Ripollès i elaboració pròpia)

3. LLISTA DE TOPÒNIMS ⁷

Aquesta part la iniciem fent referència als tres topònims majors, anotats en majúscula, i seguim amb els menors en minúscula.⁸ Cal dir que la diferència entre aquests tipus de topònims no és general: “La toponímia es pot dividir en macrotoponímia o toponímia major -encarregada dels noms de continents, països, regions, grans ciutats, etc.- i microtoponímia o toponímia menor -fonts, rieres, turons, etc.-, tot i que la distinció entre topònims majors i menors és a vegades molt relativa i molt sovint s'estudien conjuntament.”⁹ Igualment, els recollim per l'específic, el topònim pròpiament dit, malgrat que s'acompanyi per dos o més genèrics que poden referir-se a llocs diferents.¹⁰

3.1 Topònims majors

FRESER, riu [frə'ze]

Topònim major d'origen germànic, de *Fridehere* del qual en desconeixem el significat, essent el germànic arcaic molt distant de les llengües germàniques actuals com danès o alemany.¹¹

NÚRIA ['nuriə]

Contràriament al que es pensa de l'etimologia de Núria, en ser un dels santuaris amb més influència de Catalunya, el nom prové del bascó, llengua parlada a la zona abans de l'arribada dels romans, per tant, d'una llengua preromana anterior al basc.¹² El significat en basc és “lloc entre muntanyes”, sens dubte la situació del santuari.

⁷ L'espai estudiat serà situat i treballat a l'annex 1.

⁸ L'ordre dels topònims menors és alfabètic.

⁹ Tal i com es recull a Viquipèdia seguint la Societat d'Onomàstica.

¹⁰ Per exemple, el cim i el pla de l'Ortigar són dos indrets diferents, tanmateix, per qüestió d'espai els recollim en una única entrada; si es vol conèixer la diferència de les seves situacions es pot consultar la llista de genèrics de l'Annex 2, atès que en gairebé tots els casos es tracta d'una mutació o translació d'un topònim, és a dir, que un influeix l'altre.

¹¹ Tanmateix, segons Moreu-Rey a *Els nostres noms de lloc* p. 115 podria tractar-se originàriament d'un antropònim germànic que es documenta com a *Freder* al segle IX.

¹² Segons ens comentà l'historiador Jaume Nieto

QUERALBS [kə'rawps]

Municipi al qual pertany la zona treballada. Etimològicament prové del llatí *keros albos* ‘penyes blanques’

3.2 Topònims menors^{13 14}

Aigols Podrits: [əj'γolspu'ðrits]

Aiguamolls fruit del naixement del riu Freser.¹⁵ El qualificatiu de podrits el rep perquè és una zona enfangada i plena de rierols, sense cap gran bassa, la zona és molt humida.

Aiguaardent, plans de l' [ˈlajɣwər'ðen]

Plans situats a la vall de Coma de Vaca, hi trobem alguns afloraments d'aigua tèbia, la qual crea uns petits llacs termals.¹⁶

Àliga, pic de l' [ˈlaliɣə]

Zootopònim referit a la presència de l'au.

Arpelles de Freser [ər'peλəzðəfrə'ze]

Fonts on neix el Freser. Arpelles és derivat d'arpes, referit a l'eina, segons informació oral, i es refereix a la gran quantitat de rieroles que neixen a la zona, com si l'haguessin llaurat, que s'acaben ajuntant per fer néixer el Freser, la forma que deixen vista des de lluny sembla la d'unes arpes.

¹³ Les imatges que hi ha en aquesta part, totes són de l'autor.

¹⁴ Totes les observacions que es fan sobre errors tant ortogràfics com geogràfics corresponen al mapa de la zona de Editorial Alpina en la seva última versió (2014)

¹⁵ Segons Moreu-Rey (*Els nostres noms de lloc*, p.49), esmentant literalment aquest nom de lloc, indica que *Aigols podrits* “al Pirineu, són riuets”.

¹⁶ Aquest topònim només l'hem recollit per informació oral ja que no apareix recollit a cap obra publicada.

Arques, cim de les [ləz'arkəs]

Dipòsits de sorra, llast o aigua acumulats al vessant d'una muntanya. Aquest fet es veu destacat al vessant est del cim, que rep el nom de les Arques.

Les Arques, aquests dipòsits de diversos materials que donen nom al cim, encerclades.

Balandrau [bələŋ'draw]

Cim el nom del qual resulta de difícil comprensió. Tanmateix, podria tractar-se d'un mot d'origen ibèric, com recull Antoni Jaquemot,¹⁷ significat 'pedra, roca o penya'.

Barraques, pla de les [ləzβə'rakəs]

Actualment no existeix cap barraca a la zona, però informants orals han confirmat la seva pretèrita existència, usades per pastors i contrabandistes. Els últims indicis de les cabanes van desaparèixer fa uns 20 anys.

Barrenar, pla del [əlbərə'na]

Derivat de barrina, es refereix a la hipotètica forma que deixaria un forat fet per una barrina, tot i que avui no es distingeix cap mena de perforació o forat, més enllà d'un petit desnivell negatiu al centre del pla.

Bastiments [bəsti'mens]

Aquest cim arrossega controvèrsia car la seva etimologia és poc clara: per una banda existeix la hipòtesi que és d'etimologia preromana i, per tant, confusa i de difícil accés. Per altra banda tenim la hipòtesi "catalana", que parteix del terme bastida, referint-se a la cúspide del cim plana i allargada alhora que amb uns vessants molt verticals per totes bandes.¹⁸

¹⁷ "Els noms de "pala" a les roques, pedres, muntanyes i penyes" p.137

¹⁸ La possibilitat preromana és apuntada per Joan Coromines a l'*Onomasticon Cataloniae* amb la qual coincideix l'historiador de la zona Jaume Nieto.

Borregues, les [ləzβureγəs]

Zona planera el nom de la qual es relacionaria amb el significat ‘d’ovella d’un any d’edat fins que cria’¹⁹; per tant, s’originaria en les activitats ramaderes.

Cap de Porc [ˈkabdəˈpork]

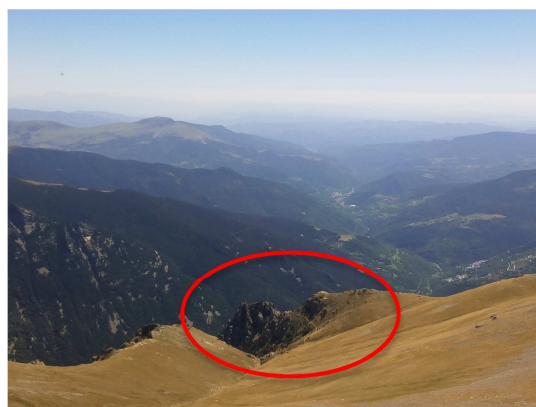
Té a veure amb la llegenda d’un ermità que habitava la zona i cuidava porcs salvatges, per matar-los i poder subsistir; del porc ho aprofitava tot menys el cap, que deixava en unes estagues davant del seu habitatge per allunyar els mals esperits de l’indret avui anomenat així.

Carançà, coll de [kəɾənˈsa]

Anomenat així per la suavitat del seu desnivell, sense accidents geogràfics importants. La vall homònima pel vessant conflentí és anomenada així pel mateix motiu.

Castellsarvós [kəʃˈtelsərˈβos]

Recollit a la majoria de mapes erròniament com a *Castellcervós*, com si es tractés d’un derivat de cérvol, animal inexistent en aquesta zona. El topònim correcte, segons informació oral, prové d’arbós o arboix, ‘feréstec, propi del bosc’, de fet, es tracta d’una roca de considerables dimensions, que sorgeix d’entre els arbres, més amunt de *Les Roques*.

Catllar, Collada del [kəλˈla]

Un altre topònim controvertit, la ignorància sobre l’etimologia d’aquest nom és tan gran que no se n’han formulat hipòtesis. La hipòtesi preromana ha quedat descartada en veure que el nom és de tradició catalana, encara que no s’ha trobat sentit a la paraula.²⁰

¹⁹ *Diccionari català-valencià-balear*.

²⁰ Tanmateix, hipotèticament es podria tractar d’una metàtesi de *castlar* i *aleshores*, seguint Coromines (OnCat, III, 387 i DECat, II, 628) podria referir-se a una forma de torres de castell amb la qual fa pensar la serra.

Clot, coma del [əł'klot]

Vegeu Coma del Clot, jaça i cim de la

Coll de Finestrelles, puig del [əł'kolðəfinəs'treləs]

V. Finestrelles, coll i pic de

Collada Fonda, la [ləku'laðə'foŋdə]

No es refereix al pas de muntanya sinó a la profunditat dels seus vessants, que acumulen un pendent mitjà de 68°.

Coma del Clot, jaça i cim de la²¹ [lə'koməðəł'klot]

El que dóna nom al cim de la Coma del Clot, és la coma del Clot que, alhora, deu el nom a un clot que hi ha al mig de la coma, és a dir, un forat, d'origen desconegut.

Coma Rubí [ˈkoməru'βi]

Paratge amb una gran frondositat d'herba, que a la tardor adquireix uns tons rogencs, semblants al robí.

Comes de Malinfern, collada de les [ləs'koməzðə'maliŋ'fɛrn]

Vegeu Malinfern

Dui, roc del [əł'duj]

El dui és el forat de la bota al qual s'aplica el grifó per treure'n vi. El topònim té un significat abstracte, car el roc representa la forma de la part que queda sense buidar.²²

²¹ El cim de la Coma del Clot també és sovint anomenat com el cim Torreneules Gros, la qual cosa implica que al Torreneules pròpiament dit, se l'anomeni Torreneules Petit.

²² Algun informant ens el va esmentar en plural tot i que segons l'Institut Cartogràfic de Catalunya és en singular. Si fos en plural caldria recollir la possibilitat que anota Joan Coromines (*Onomasticon Cataloniae*, V, 342) en relació a *Dois* que es tractés d'un hidrònim: "els dolls d'aigua"

Eina, pic, coma i jaça de la coma d' [ˈejnə]

Rep aquest nom perquè la vall que vessa just cap al costat oposat és la vall d'Eina, que ens portarà al poble d'Eina, topònim d'origen preromà.

Embut, collada o coma de l' [ləmˈbut]

Prové de l'estrenyiment de la coma, adoptant forma d'embut. Aquest topònim *mutà* cap a la *collada de l'Embut*.

Entreforcs, els [əlzˈɛ̃trəˈforks]

Zona situada entre dos torrents, la unió dels quals s'assembla a la d'una forca.²³

Eugassers, pla, cabana, roc o planell dels [ewɣəˈses]

Nom de diferents indrets amb situació semblant provinents de l'antic ofici de tenir cura o criar eugues.

Eugues, jaça o coma de les [ləzˈewɣəs]

Topònim referit a l'espai o zona on pasturen eugues i cavalls.

Ferro, costa del [əlˈfɛru]

Vessant sud del pic de Finestrelles, característica pel seu to rogenc, que ens indica la presència de ferro en aquest pronunciat pendent.

²³ En el domini lingüístic català existeixen diversos llocs homònims com, per exemple a Talamanca, al Bages, on s'hi uneixen quatre torrents, formant la riera de Talamanca. Indret conegut gràcies a que s'hi va lliurar una important batalla durant la Guerra de Successió espanyola. Aquesta batalla és recordada com la última victòria aconseguida per un exèrcit català independent.

Finestrelles, coll i pic de²⁴ [finəʃ'treləs]

Obertura, pas en forma trapezoïdal de qualsevol accident natural, normalment aplicat a la branca dels colls o passos de muntanya.

Efectivament, la finestrella de Núria encaixa amb la definició, formant un trapezi gairebé regular.

També és anomenat així, perquè sembla una finestra, una porta cap a l'altre vessant del Pirineu de Ripoll, cap a la Cerdanya. Primer, lògicament s'aplicà al coll i, posteriorment mutà, cap al pic.

Fonda, coma ['komə'fɔndə]

Nom de diferents comes de la vall de Núria, efectivament deuen el nom a com està enclotada, enfonsada.

Fontlletera, puig de ['puɔzðə'foɪlə'terə]

Cim de muntanya el nom del qual es relaciona amb la ramaderia, que com anota Moreu-Rey, prové de l'activitat de producció de llet.²⁵

Fontnegra, coma, collet i puig de ['fon'nɛɣrə]

Provinent del nom de la deu d'un torrent que hi neix, entre el cim de la Coma del Clot i el cim de Fontnegra. La coma, el collet i el puig porten el nom de la font: Fontnegra.

²⁴ Com a curiositat, voldria comentar que segons molts visitants i habitants de la zona el coll de Finestrelles és el coll visualment més marcat del Pirineu gironí.

²⁵ *Els nostres noms de lloc*, p.86

Fossa del Gegant, pic de la [lə'fosəðəlʒə'ɣan]

El topònim prové d'una llegenda, que diu que el gegant Ferragut que estava assolant el poble de Fontpedrosa, fou capturat en una “fossa” que hi ha just sota del pic pel cavaller Rotllà, on diuen que va ser enterrat i, al cap d'uns anys, quan l'anaren a desenterrar per veure'n les restes, no hi era, tot i la profunditat que havien cavat, com que el forat era molt profund no el van voler tapar i així la fossa del

Imatge de Xavier Yepes Arbós.

Gegant va quedar al descobert.²⁶ Cal afegir que, com es pot observar a la imatge, una roca de la part superior del pic s'assembla a una grossa cara, com si fos la del gegant.

Freres, roc dels [əls'frarəs]

Roc situat a la primera corba que descriu el Freser, un indret que domina tota la vall, amb un espai obert davant seu, pel que és possible que rebés aquest nom pel fet que fos un lloc idoni per resar.

Freser, pic de [ˈpigdəfrə'ze]

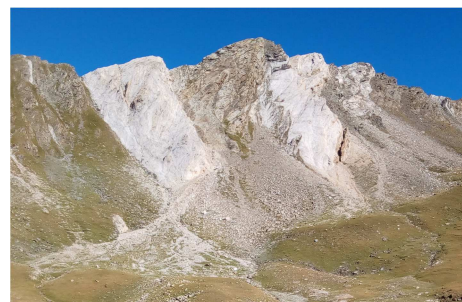
Cim emplaçat entre el massís de l'Infern i el Batiments, sobre les Arpelles del Freser, que dóna nom al cim.

El Gafetar [əɣəfə'ta]

Derivat de la paraula gafet ‘ganxo o croc que dins d'una anelleta serveix per a cordar o descordar dues coses o parts d'una cosa’ referint-se a la forma en ganxo de la carena.

Gorgs, pic dels [əlz'ɣorks]

En el petit massís del l'Infern, és dels tres cims el menys conegut, en tractar-se del de menys altitud. S'anomena així perquè les seves esquerdades vessants recorden els gorgs o xaragalls que a vegades els rius deixen al seu pas per un lloc pedregós.

²⁶ La fossa del Gegant pròpiament dita queda al marge de l'espai treballat.

Gra de Fajol: [ˈgraðəfəˈʒol]

L'origen del nom d'aquest cim és controvertit. Per una banda existeix la hipòtesi que el tradueix del català, però ha quedat quasi descartada perquè no s'ha cultivat mai fajol al Pirineu. Per altra banda hi ha la hipòtesi preromana que diu que té ascendència bascona, i que ha derivat del nom antic, catalanitzat. A banda, també existeix la hipòtesi de Moreu-Rey, que citant Andreu Caimari, indica que “*El Gra de Fajol* (metafòric: “un massís punxegut, que sembla un gra de fajol, pelat”).²⁷

Grossa de Freser, jaça [ˈɡrosəðəlfɾəˈze]

Jaça ubicada a la vall del Freser, entre el roc de l'Orri i la jaça de les Eugues: rep el qualificatiu de grossa car és la més àmplia de la vall.

Homes, coll dels [əlzˈoməs]

Es diu així perquè aquest camí s'utilitzava per accedir a coma de Vaca des de Núria.

Infern, coma i pic de l' [liŋˈfɛrn]

Vegeu Malinfern

Joan Déu, cingles [ˈsiŋgləzɔˈaŋˈdew]

No es tenen referències clares del seu origen, però existeix la hipòtesi que ve del nom del pastor que va obrir el camí que travessa aquests accidentats i alts cingles.

Llebrada, jaça i coma de la [lələˈβɾaðə]

Degut a la presència de llebres i conills a la zona. Durant les vegades que hem estat a l'indret no n'hem pogut observar cap, només hem pogut apreciar alguna mena de cau, que no hem sabut diferenciar amb els de les marmotes, per la seva semblança. Ara bé, el fet que durant la nostra estada no n'hàgim albirat cap no desmenteix la seva possible presència present o passada.

²⁷ Enric Moreu-Rey, *Els nostres noms de lloc*, p.64

Malé, costa i roc de la [ləmə'le]

Malé deriva de *mola* “Tossal isolat de forma massissa, arrodonida i plana al capdamunt, amb els flancs superiors molt rostos” es refereix efectivament a una mola situada just sobre Núria en direcció nord, la seva vista just des de sota reforça la seva imponentia.

Malinfern [malim'fɛrn]

La zona de Malinfern manifesta uns grans i accidentats desnivells, fent-ne gairebé impracticable el seu recorregut, essent, metafòricament i hiperbòlicament, un veritable infern pels pastors que havien d'anar-hi a buscar algun cap de bestiar.

Malinfern, comes de [malim'fɛrn]

Vegeu Malinfern

Mantinell, coma de [mənti'neɫ]

No hi ha acord sobre l' origen del topònim, per tant, hem optat per posar la definició del *Diccionari català-valencià-balear*: “Encaix que té a un extrem el mantí de la batolla per a posar-hi la corretja del vergueró (Puigcerdà)²⁸.”

Marrana, coll de la [ləmə'ranə]

La llegenda explica que aquest va ser el lloc on va ser llençada la bruixa Serafina que, disfressada de marrana, espiava per als sarraïns el campament de la resistència cristiana, delatant els plans que tenien per intentar vèncer als àrabs.

Maula, roc de la

Maula es refereix a què enganya, possiblement per la seva alçada ja que si hom s'hi apropa i es mira el roc no sembla de gaire pendent, però si el mires des de Núria observes que té uns pendents força pronunciats i que és alt.

Molleres, baga, solana, reconca o coma de les [ləzmuɫerəs]

Les molleres són un tipus d'aiguamoll, caracteritzat per trobar-se només a les muntanyes, en indrets de relatiu desnivell, amb un tipus de planta molt característica,

²⁸ Versió en línia del *Diccionari català-valencià-balear* <http://dcvb.iecat.net/>

semblant a la molsa, però més alta (vegetació que es pot observar a la imatge). En aquest cas, el topònim originari és el de la *baga*, al vessant occidental del *puig de Fontnegra*.

Noucreus, coll i pic de [ˈnowˈkreus]

Es deu a les nou creus que hi ha plantades al coll; la seva mutació (pic) queda estranyament llunyana del coll atès que la carena que neix a banda oest del coll és molt plana i acumula poc desnivell. Per tant, hem de recórrer molta carena abans no trobem el primer cim. De fet, queda més a prop del coll el pic de la Fossa del Gegant que el propi pic de Noucreus.

Noufonts, pic, coll i reconca de [ˈnowˈfons]

Aquest també és un dels topònims sense mutació, ja que deuen el nom a les nou fonts o deus d'aigua que hi ha just a sota del coll i del pic.

Noufonts es refereix a què hi ha nou fonts d'on encara brolla aigua, creant el torrent de Noufonts, afluent del torrent de Núria. En aquest punt, si observem el mapa d'Alpina (v. 2014) veiem que

la reconca de Noufonts²⁹ està mal situada ja que apareix indicada més avall de les Nou Fonts,

quan en realitat es troba 50 m cap amunt creant un petit pla, just sota del coll de Noufonts, on hi ha un estany d'origen nival, possiblement el principal recurs aquífer de què es nodreixen les Noufonts.

1 Les nou fonts

²⁹ Per a aquest topònim respectem la grafia aglutinada recollida al *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* <http://www.icc.cat/cat/Home-ICC/Publicacions/Llibres/Llibres-de-toponimia/Nomenclator/Ripolles>

Núria, coll i puig de [ˈnuriə]

En aquest topònim trobem un cas curiós, ja que són dos topònims relacionats amb Núria però per vies diferents. El puig s'anomena així perquè és el cim just sobre Núria, que es veu a cop d'ull des del monestir. El coll de Núria rep aquest nom perquè era per on passava el camí que comunicava Núria amb la Cerdanya. Per tant, era el coll per on s'havia de passar si es volia anar a Núria.

Orri, jaça, coll i roc de l' [ˈlori]

Es refereixen a un orri (antiga construcció usada per esquilar i munyir ovelles, mitjançant un sistema de passadissos que portaven l'ovella a una estança d'on li era impossible escapar.

Ortigar, cim o pla de l' [lurti'ɣa]

Degut a l'existència d'ortigues a la zona, segurament al pla, nom que va *mutar* al *cim de l'Ortigar*,³⁰ pel fet de ser un petit pujol, situat just a sobre del *Pla de l'Ortigar*. Ara bé, cal especificar que actualment no se'n veuen gaires d'ortigues, crec que no les suficients per donar nom a una zona tan gran. Ara bé un informant ens ha confirmat que en un passat relativament recent sí que abundaven a la zona.

Ós, sot de l' [ˈlos]

Balmes provocades per un torrent que baixa de Tirapits, que creen un bon refugi natural, aprofitat antigament pels óssos (quan encara n'hi havia en aquesta banda pirinenca).

Pala, pic de la [lə'palə]

Nom que en vocabulari tècnic d'esquiadors es refereix a un vessant de muntanya llis i de gran pendent, gairebé vertical, característica que compleix en un dels vessants.

³⁰ Entenem per *mutació o translació toponímica* quan es produeix el fenomen que un topònim, des de el seu "indret base" dona nom a zones adjacents a ell.

Pastuira, puig de [pəʃ'tujrə]

Derivat del català septentrional antic. La traducció del topònim a l'estàndard s'aproximaria a pasturar o pastura, degut segurament a les grans jaces per pasturar el bestiar a tots dos vessants de muntanya, segurament les més grans de la zona.

Pedreguer, jaça de [pəðrə'ɣe]

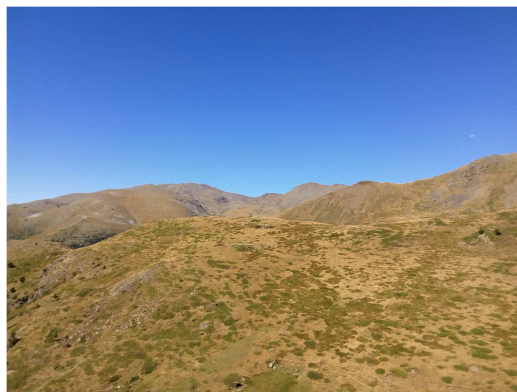
La gran quantitat de pedres de l'espai jugà un paper clau a l'hora del sorgiment d'aquest topònim, que, a més, és propens a esllavissades.

Pigatoses, les [ləspiə'tozəs]

Vingut de la paraula del llenguatge col·loquial muntanyenc de “tosa”, referit a un gran manyoc d'herbes. Aquesta plana una vegada arribada la primavera queda pigallada de colors, en ser un lloc propens a què hi creixin flors.³¹

Planxa, la [lə'plaxə]

Extenses zones planeres situades sota el pic de Noufonts, que semblen que les hagin planxat –per tant, terme metafòric referit a la forma-, car la seva orografia és molt suau i acumulen molt poc desnivell. Cal afegir, que aquest topònim no apareix en el mapa guia d'aquest treball i ha estat afegit una vegada el pastor ens n'ha rebel·lat l'existència.

Puigmal³² [ˈpuðʒ'mal]

Muntanya més alta i emblemàtica de la vall de Núria. Etimològicament, el topònim sembla venir del llatí, de dolent, és a dir. muntanya de difícil accés; ara bé, hi ha hipòtesis que afirmen que mal és un component preromà d'origen bascó, sense significat aclarit actualment, tanmateix, la primera opció és la més acceptada; a més,

³¹ En alguns mapes, com ara Alpina 2014, aquest topònim es recull com les Espigatoses, amb un article salat fossilitzat.

³² També anomenat amb la forma composta Puigmal d'Er en referència a la població que s'hi localitza al vessant nord. Sembla que el topònim Er també és preromànic, d'origen bascó, segons Moreu-Rey: “antigament “Ezerre”; del basc “ederra”, bell” (*Els nostres noms de lloc*, p. 149)

Joan Coromines a *l'Onomasticon Cataloniae* afirma que mal podria significar “tempestuós, torbejant” i llavors es relacionaria amb el clima.³³

Puigmal de Llo [ˈpuɖzˈmaɪdəˈlo]

Nom per mutació de “Puigmal” de forma composta amb el nom de la població situada al vessant nord del Puigmal. Es localitza en territori actualment francès.³⁴

Puigmal de Segre³⁵ [puɖzˈmaɪdəˈse ɣrə]

Mutació del topònim “Puigmal”, anomenat “de Segre” perquè la vall que vessa cap al front septentrional dona lloc a les fonts del Segre, el naixement d’aquest riu.

Rocs Blancs, cim de [ˈrogzˈblaŋs]

Semblaria que es refereix a la presència de roques de color blanc al cim de la muntanya, ara bé, no hem pogut confirmar l’etimologia del topònim, ja que no hem trobat gaires pedres blanques al cim. On vam trobar una bona acumulació de roques de color blanc va ser al coll que comunica amb el cim de les Arques, no podem saber si el topònim es refereix, efectivament a les roques del coll.

Roques, les: [ləzˈrokəs]

Malanomenades “Roques de Totlomón” són simplement anomenades les Roques pel fet que es veuen des de Queralbs i en ser les principals formacions rocoses que quedaven a la vista del habitants d’aquesta població, quedà aquest terme per designar-les. De tantes roques que en surten, totes amb el seu propi topònim, se’ podria fer un treball només parlant-e sobre. El fet que es maldiguin Roques de Totlomón es deu segurament a què la roca de Totlomón és la roca més impressionant de totes.

Sant Eudald, oratori de [urəˈtoriðəˈsanəwˈðal]

Escultura situada al cim del Torreneules amb una imatge de forja del sant.

³³ Cal dir que Enric Moreu-Rey es refereix a aquest topònim amb diverses possibles hipòtesis etimològiques que es poden consultar a *Els nostres noms de lloc*, p.23, 95, 154, 162 i 168.

³⁴ Llo és un topònim segons Moreu-Rey, provinent “de Utilius, “Otacilione”; o de noms germànics adaptats: Odilo, Udilo (...); bé que J. Corominas ho consideri basc” (*Els nostres noms de lloc*, p. 142)

³⁵ També anomenat simplement pic de Segre

Tirapits, coll i puig de [ˈtirəˈpits]

Un altre emblemàtic cim de la zona, amb el seu característic color rosat de les pedres. Rep aquest nom pels seus aguditzats i accidentats desnivells, lloc de pas entre Núria i Ull de Ter, on s'hi solia estimbar molta gent.

Torreneules [ˈtorəˈnewləs]

Cim emblemàtic de la zona immers en la controvèrsia, car molta gent considera erròniament que el topònim es refereix al verb “torrar” i al nom “neula” referint-se a la coneguda galeta, o la metàfora de “emprenyador”.

La correcta etimologia del topònim compost s'explica per “torre” referit a fortificació, com a edificació defensiva, referint-se a la verticalitat (tres dels seus quatre vessants són molt abruptes, i no tenen comunicació amb cap coll, carena...) del cim i al seu aïllament espacial. “Neules”, es refereix al nom “neula” que en dialecte septentrional es refereix a boira.

Per tant, el topònim es refereix a una muntanya relativament solitària, abrupta i vertical, que normalment es troba envoltada per boira. A la part superior del cim, hi ha una mena d'escultura a la qual se l'anomena l'oratori de Sant Eudald.

Totlomón, roca de [tuluˈmon]

Eminència més significativa de les Roques, d'on prové el nom.

Tres Pics: [ˈtresˈpiks]

Deu el seu nom a un submassís d'on surten tres “punxes”: els tres Pics.

Tres Pics, coll de [ˈkoldəˈtresˈpiks]

Vegeu Tres Pics

Les Trumferes [ləʃtrumʃ'ferəs]

L'expressió del “camp de patates” per referir-se a un indret descuidat i poc amable orogràficament es materialitza en aquest indret. Situat als pendents que baixen de Tirapits cap al Freser deu el seu nom a la traducció de patata al català septentrional.

Vaca, coma i pic de [ˈbakə]

Els planells de Coma de Vaca són els més extensos de l'àrea que estem estudiant, ideals per a la pastura. Un cop arribant-hi, la presència de vaques es fa notar, gràcies al so dels esquellots que ressonen.

4. ELS TOPÒNIMS A MENYS DE 1700 M.

Com es pot advertir, falten molts dels topònims englobats dintre de l'espai de l'Olla de Núria i la Capçalera del Freser. Ara bé, com que el límit de paraules era molt restringit, a part de sintetitzar topònims que guarden semblança però no són iguals, es va haver de deixar fora alguns topònims. Per fer la tria es va decidir que tots els topònims que quedessin per sota de 1700m de desnivell o fossin fora de l'Olla de Núria en si serien omesos, simplement pel fet que vam considerar que l'estudi tracta sobre una àrea d'alta muntanya i, per tant, com més baix més perd la relació amb aquest ambient. Com que no volem en cap cas passar per alt tot aquest gran grup de topònims hem decidit fer una llista de tots amb un mínim d'estudi en els casos en què ho considerem útil i/o interessant.

Andreu, cingles de l'
Anyells, pla dels
Ataialador, l'
Baix, torn de
Bardonera, font³⁶
Batet³⁷
Benes, collet de les³⁸
Bisbe, font del
Borrut, el³⁹
Carabiners, font dels
Carboners, bosc de
Cerverís, puig de
Cerverís, serra de
Colomer, roc d'en⁴⁰
Collobric
Cornador, puig⁴¹
Cremal, gorga de
Cua de Cavall, la⁴²
Daió
Dalt, torn de
Dòrria, puig
Dou, cim de la⁴³

³⁶ Possiblement, hauria de ser 'Bordonera' derivat de 'borda' 'masia de fusta o estable' segons Moreu-Rey. *Els nostres noms de lloc* p.76

³⁷ Segons Moreu-Rey, *Els nostres noms de lloc*, p.112-113, podria tractar-se d'un antropònim occità.

³⁸ Topònim mal situat al mapa que hem pres de base que el situa sota l'Atalaiador i hauria de ser sobre la central elèctrica de Daió de Dalt.

³⁹ Borrut significa "pilós", i seguint aquest sentit del mot, Moreu-Rey, *Els nostres noms de lloc*, p.109, indica que podria tractar-se d'un nom de lloc provinent d'un malnom.

⁴⁰ L'ús de l'article personal 'en' precedint el nom de lloc sembla indicar-nos que prové d'un antropònim o nom de persona.

⁴¹ Possiblement derivat de 'corn' en el sentit que era un espai des del qual es tocava l'instrument per avisar d'alguna cosa o circumstància la població veïna, com ocorre amb el puig de Cornador a Vidrà o a la roca del Corn a Osor o bé, com indica Moreu-Rey, *Els nostres noms de lloc*, p.73, mantenir una relació amb els animals de pastura.

⁴² Es tracta de la forma que agafen diversos corriols, en forma de cascada, en el riu de Núria.

⁴³ Possiblement sinònim dialectal de 'font o deu d'aigua'.

Dreta, la pedra
 Dues Lliures, pla de les
 Encantades, coves de les
 Erola, Pla d'⁴⁴
 Escudella, jaça de l'⁴⁵
 Estrebís/Estebanís, coll d'
 Estremera, font d'
 Estremera, puig d'
 Evangelis, pla dels⁴⁶
 Favà, roc
 Fita, roc de la
 Forn, estret del⁴⁷
 Fustanyà⁴⁸
 Ginestar, jaça del
 Gombrèn, coma de⁴⁹
 Grèvol, solà del (mal situat al mapa)
 Grill, el salt del
 Guardiola, roc de⁵⁰
 Home Mort7, font de l'
 Lladres, pas dels⁵¹
 Lluís, reclotxa
 Malo, roc⁵²
 Mantegosa, barraca de⁵³
 Maonella, pla de la⁵⁴
 Marrades, pla
 Molsor, la
 Montarrell⁵⁵
 Oratori, roques de l'
 Orriots, els⁵⁶

⁴⁴ Possiblement diminutiu d'era, en el sentit orogràfic de 'replà d'un vessant o collada' recollit per Joan Coromines a l'*Onomasticon Cataloniae*, vol. IV, p.77

⁴⁵ Topònims com Escudella de vegades es poden referir a zones de terra argilosa de la qual se n'extreia material per fer utensilis de cuina (escudelleres, caçoles...) d'argila, aleshores tindria un caràcter metonímic i es referiria a les característiques del'espai, però desconeixem si això és així en aquest cas.

⁴⁶ Possiblement, aquest nom es relaciona amb la forma de l'espai, amb pedres planes i prop de les roques de l'Oratori.

⁴⁷ Possiblement un forn de calç avui inexistent.

⁴⁸ Segons Moreu-Rey, *Els nostres noms de lloc*, p.139, de l'antropònim llatí *Fustiniano*

⁴⁹ Sembla ser que, com Gombreny, prové de l'antropònim germànic *Gomesind* com recull Moreu-Rey a *Els nostres noms de lloc*, p. 115

⁵⁰ Segons Moran, Rabella i Batlle, significaria "derivat diminutiu de guàrdia 'fortalesa, torre de vigilància'" a *Topònims catalans. Etimologia i pronúncia*, p.153

⁵¹ El pas dels Lladres es troba al costat de la font dels Carabiners, un antic cos de policia que va desaparèixer després de la Segona República que tenien la funció de vigilar les fronteres del contraban, que deu ser allò a què es refereix 'Lladres' ja que és un lloc on es fàcil amagar-se ja que hi ha grosses pedres i zona boscosa.

⁵² Possible castellanisme ja que l'informant oral pronunciana 'malo' amb fonètica castellana.

⁵³ En tractar-se d'un habitatge, podria ser un topònim provinent d'un malnom o ofici relacionat amb la producció de mantega.

⁵⁴ Derivat de maó?

⁵⁵ Possible diminutiu de l'arcaisme 'mont'

⁵⁶ A la zona orriot és un sinònim de corriol d'aigua i de fet aquí hi neixen dos petits cursos d'aigua.

Paradella, la
Pas dels Lladres, tossa dels
Pedró, cim del⁵⁷
Planassos, els
Plaus, els⁵⁸
Puigmal, clotxes del
Quatre corns, roques dels⁵⁹
Rossell, roc d'en⁶⁰
Ruiria, font de la⁶¹
Salsufragi, cingles de⁶²
Sant Gill, el salt de
Sastre, salt del
Serrador, balma del
Serrat
Siat, baga de
Sitlla, coma de la
Solei, Jaça
Tores, pla de les⁶³
Tros de Bou
Tutes, costa de les⁶⁴
Vaquerisses
Verd, roc
Vilamanya
Vilardell

⁵⁷ Com indica Coromines al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, vol. VI, p. 317, 'pedró' es relacionaria amb un límit.

⁵⁸ Moreu-Rey indica que 'Plaus' es podria relacionar amb un tipus de fortificació, malgrat que aquí només hi ha una casa. *Els nostres noms de lloc*, p.90

⁵⁹ Referir a la forma de la muntanya, amb quatre pics amb forma de corn.

⁶⁰ Malauradament aquest topònim s'ha vist transformat per la persona que el va transcriure per primera vegada, entenant només "d'en Rossell", que finalment ha evolucionat fins a *Dent d'en Rossell*, que és el que surt a tots el mapes avui en dia.

⁶¹ Possiblement rovira, ja que no massa lluny s'hi troben exemplars de roure.

⁶² Habitualment escrit en la cartografia Celsofragi

⁶³ La tora és un tipus de planta.

⁶⁴ Una tuta, segons Domingo Francàs, *Els noms de les formes de relleu*, p.287 i Joan Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, vol. VIII, p.946, és un sinònim de cova.

5. CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA

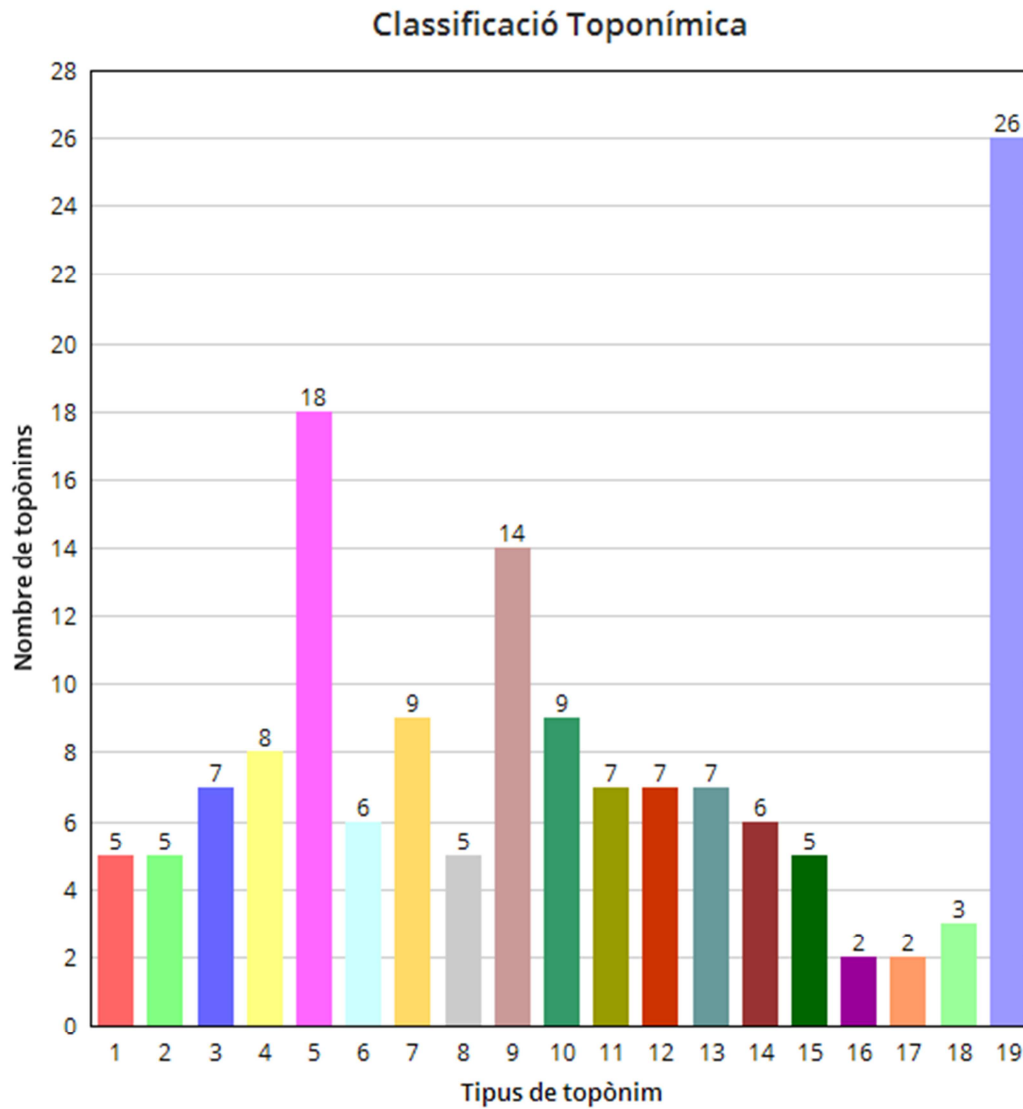
En aquesta part, seguint fonamentalment Moreu-Rey, a l'obra *Els nostres noms de lloc*, agrupem els topònims recollits en funció del seu probable sentit o origen inicial, tenint en compte que, en molts casos, partim d'hipòtesis que és possible que no es complissin si disposéssim de documentació antiga.

- 1) **Topònims provinents d'altres topònims:** coma d'Eina; jaça Grossa de Freser; pic de Freser i coll i puig de Núria (en total cinc)
- 2) **Tradicions toponímiques:** Arpelles de Freser; Cap de Porc; coves de les Encantades; pic de la Fossa del Gegant i coll de la Marrana (en total cinc)
- 3) **Topònims provinents d'un antropònim:** cingles de l'Andreu; Batet; roc d'en Colomer; Fustanyà (origen llatí); coma de Gombrèn (origen germànic); cingles Joan Déu i reclotxa Lluís (en total set)
- 4) **Topònims provinents d'un ofici o dignitat:** font del Bisbe; font dels Carabiners; bosc dels Carboners; els Eugassers; roc dels Frares; pas dels Lladres; salt del Sastre i balma del Serrador (en total vuit)
- 5) **Topònims provinents de l'orografia:** coll de Carançà; Clot; la Collada Fonda; Coma Rubí; pla Erola; l'Infern; Malinfern; la Malé; roc Malo; Montarrell; pic de la Pala; els Planassos; Puigmal; Queralbs; les Roques; Serrat; Totlomón i pla de les Tutes (en total divuit)
- 6) **Hidrònims:** Aigols Podrits; plans de l'Aiguardent; cim de la Dou; Fontnegra; les Molleres; Orriots (en total sis)
- 7) **Fitotopònims:** Castellsarvós; Cerverís; jaça del Ginestar; solà del Grèvol; la Molsor; Ortigar; les Pigatoses; font de la Ruiria i pla de les Tores (en total nou)
- 8) **Zootopònims:** pic de l'Àliga; salt del Grill; la Llebrada; sot de l'Ós i Tros de Bou (en total cinc)
- 9) **Relacions metafòriques:** Castellsarvós; la Cua de Cavall; l'Embut; els Entreforcs; el Gafetar; pic dels Gorgs; l'Infern; Malinfern; la Planxa; Els Quatreorns; Tirapits; Torreneules; Totlomón i les Trumferes (en total catorze)

- 10) **Topònims provinents de la composició del terreny (color, tipus, climatologia...):** cim de les Arques; Coma Rubí; costa del Ferro; Fontnegra; jaça de Pedreguer; Queralbs; cim de Rocs Blancs; Torreneules i roc Verd (en total nou)
- 11) **Topònims provinents de la forma i la mida:** la pedra Dreta; pla de Dues Lliures; Finestrelles; jaça Grossa de Freser; Noucreus; Noufonts i Tres Pics (en total set)
- 12) **Topònims provinents de la situació a l'espai:** l'Atalaiador; torn de Baix; torn de Dalt; la Collada Fonda; coma Fonda; Núria (substrat bascoide) i jaça Solei (en total set)
- 13) **Topònims provinents de construccions de l'home:** font Bardonera; les Barraques; estret del Forn; roc de Guardiola; l'Orri; Vilamanya i Vilardell (en total set)
- 14) **Topònims provinents de l'agricultura o la ramaderia:** pla dels Anyells; les Eugues; puig de Pastuira; coma i pic Vaca i Vaquerisses (en total sis)
- 15) **Hagiotopònims:** pla dels Evangelis; Noucreus; roques de l'Oratori; oratori de Sant Eudald i salt de Sant Gil (en total cinc)
- 16) **Relació amb aspectes jurídics o administratius:** roc de la Fita i cim del Pedró (en total dos)
- 17) **Provinents d'algun esdeveniment o anècdota:** font de l'Home Mort i Noucreus (en total dos)
- 18) **Vies de comunicació:** coll dels Homes (zona de pas); les Marrades i tossa del Pas dels Lladres (en total tres)
- 19) **D'origen incert o desconegut:** Bastiments (preromà, possiblement); pla del Barrenar; collet de les Benes; el Borrut; collada del Catllar; Collobric; puig Cornador; gorga de Cremal; Daió; Dòrria (substrat bascoide); roc del Dui; Escudella; coll d'Esteberís/Estebanís; puig d'Estremera; roc Favà; Freser (superestrat germànic); Gra de Fajol (possiblement preromà); barraca de Mantegosa; coma de Mantinell; pla de Maonella; roc de la Maula; la Paradella;

els Plaus: cingles de Salsufraji; boga de Siat i coma de la Sitlla (en total vint-i-sis)

Tot seguit presentem una gràfica d'elaboració pròpia en la qual podem observar visualment la diferència, en nombre de l'origen o sentit dels topònims

(Gràfic 1) Classificació semàntica dels topònims recollits (Font: elaboració pròpia)

Percentatges de cada grup:

- 1) 3,31% 2) 3,31% 3) 4,63% 4) 5,29% 5) 11,92% 6) 3,97% 7) 5,96%
 8) 3,31% 9) 9,27% 10) 5,96% 11) 4,63% 12) 4,63% 13) 4,63% 14)

6. ELS GENÈRICS⁶⁵

6.1 Que és un genèric?

Un genèric, en l'àmbit que estem treballant, és a dir, els topònims, és un topònim amb la excepcionalitat de que no és un nom propi, sinó un nom comú, i en comptes de designar una àrea molt concreta en designa una més genèrica (d'aquí ve el nom), per això un genèric el que fa és definir uns trets característics que comparteixen certes àrees, ja siguin trets geològics o històrics (el nostre cas tots el genèrics que estudiarem seran geològics, o sigui accidents geogràfics o naturals que caracteritzen un terreny).

6.2 Definició dels genèrics localitzats⁶⁶

BAGA

f. [LC] [GL] [GG] Part d'una muntanya, d'una vall, on toca poc o no gens el sol.

BALMA

l f. [LC] [GL] [GG] Cavitat no gaire pregona en una paret de roca o en un vessant molt rost, en la qual penetra la claror.

CIM

l 2 m. [LC] [GL] Punt més elevat d'una muntanya. *Els cims més alts de Catalunya són encara coberts de neu.*

CINGLE

m. [LC] [GL] Espadat de roca al cim o en el pendent d'una muntanya.

COVA

l f. [LC] [GL] Cavitat subterrània vasta i profunda de forma i de dimensions molt variables. La cova Simanya. Les coves d'Artà

⁶⁵ DOMINGO i FRANCÀS, C. (1997): Els noms de les formes de relleu.

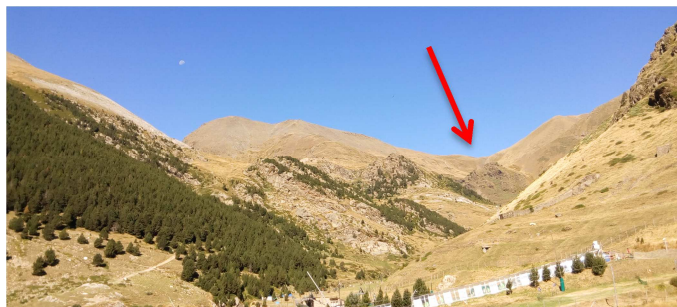
⁶⁶ Exceptuant la imatge referida a pic i pica, la resta han estat realitzades pel propi autor. A banda, Definicions extretes del diccionari de l'IEC: <http://dlc.iec.cat/index.html>

CLOTXA

2 1 f. [LC] Clot.

COLL

1 1 m. [LC] [GL] Depressió a la carena d'una serralada o d'un contrafort, per la qual se sol passar per anar d'un vessant a l'altre.

COLLADA

f. [LC] [GL] Depressió d'una certa amplària o extensió a la carena d'una serralada.

COMA

1 1 f. [LC] [GL] Depressió més o menys pregona i planera en un terreny de muntanya.

CONCA

1 1 f. [LC] [GG] Territori circumdat de muntanyes. *La conca de Tremp. La conca alimentadora d'un embassament.*

2 2 f. [GL] Territori més deprimit que les zones adjacents.

COSTA

3 1 f. [LC] [GL] [GG] Terreny rost, abrupte, especialment pendent.

ESTRET

1 adj. [LC] Que té relativament molt poca amplària. Un carrer estret. Passar per un forat molt estret. Aquesta cinta és massa estreta: la voldria més ampla.

FONT

1 f. [LC] [GL] Eixida natural i localitzada d'aigua que brolla de la terra. En aquesta clotada hi ha una font. La font dels Castanyers prop de Sant Fost. Font pudosa.

2 f. [LC] [AQ] [AR] Construcció de pedra, de rajola, de ferro, amb una canal, una aixeta, etc., d'on surt aigua. A la cantonada hi ha una font. Una font monumental.

GORGA

1 m. [GL] [LC] [GG] Clot pregon en el llit d'un corrent d'aigua, on aquesta s'entolla o alenteix el curs.

JAÇA

2 f. [AGR] Prada on fa estació, on sojorna, el bestiar a la muntanya. Normalment és una zona aplanada, d'aquí la semblança amb jaç (1 1 m. [LC] [AGR] Llit o cosa disposada per a jeure-hi al damunt.).

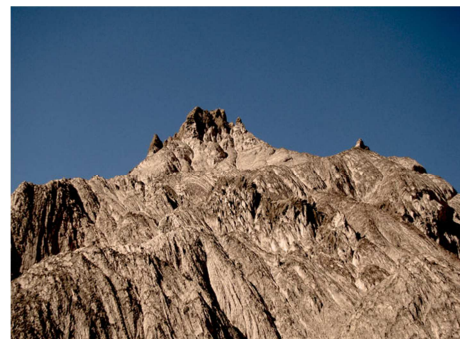

PAS

7 1 m. [LC] Indret per on poden passar les persones, les cavalleries, les comunicacions, les aigües, fluvials o marines, els ramats i, ocasionalment, el vent. Hi ha un pas estret, difícil. Un mal pas. Un pas a nivell. Fer pas a algú. Obrir el pas. Pas lliure. El pas de les Termòpiles. El pas de Calais.

PIC

2 m. [LC] [GG] Cim agut d'una muntanya. *Els pics de Montserrat.*

1Pic/ Pica link(09/10/2016 11:46)
www.cardonaturisme.cat

PICA

f. [LC] Pic¹². 2 m. [LC] [GG] Cim agut d'una muntanya. La Pica d'Estats. Normalment el terme pica s'utilitza per designar el cim més alts d'un conjunt de cims.

PLA

1 / f. [LC] [GL] Porció extensa de país pla, sense muntanyes. Portat a la muntanya, aquestes extensions sense muntanyes es redueixen, lògicament.

PUIG

m. [LC] Elevació del terreny, més o menys rosta i formant cim que sobresurt del terreny circumdant, sia una plana, sia un massís muntanyós.

RECLOTXA

Es tractaria d'una clotxa dins d'una clotxa. V. *Clotxa*

SOLANA

f. [LC] [GG] Situat on el sol toca durant més temps del dia. El costat solà d'una muntanya.

TORN

Segons Domingo Francàs, es tracta d'una variant de “torm”⁶⁷ que segons Alcover i Moll⁶⁸ significa:

- “1. Penyal o elevació del terreny isolada; cast. tormo.
2. Pedra o roca molt grossa desagafada del cingle; cast. tormo (Labèrnia-S. Dicc.)”

TOSSA

2 f. [GG] Monticle aïllat de forma més o menys cònica i acabat amb una forma roma

⁶⁷ *Els noms de les formes de relleu*, p.155-156

⁶⁸ Versió en línia <http://dcvb.iecat.net/> a l'entrada “Torm”.

7. CONCLUSIONS

Tant la vall de Núria com la capçalera del Freser presenten una notable riquesa toponímica, tanmateix, molts d'aquests topònims poden quedar en l'oblit. Això és degut a què molts de noms de lloc són de designació ramadera, és a dir, serveixen, o més abans, servien perquè els pastors s'orientessin per les valls i muntanyes. Tanmateix, només queda un antic pastor, molt gran, retirat de l'ofici, i tot i que recorda aquests noms, una vegada ens deixi no quedarà ningú que en recordi la majoria. Aquesta urgència ha de moure'ns a crear un recull, per salvaguardar, almenys en la memòria escrita aquest noms que malauradament d'aquí pocs anys, sinó els hem recopilat i estudiat moriran, i amb molts de molta història toponímica. Però, s'ha de fer de forma acurada, a hores d'ara, no hi ha cap mapa de la vall de Núria i la capçalera del Freser que no contingui errors. Això és degut a què l'espai l'han cartografiat persones que no eren de la zona ni estaven familiaritzades amb la muntanya i costums locals, cosa que ha comportat nombrosos errors.

A part, hem pogut constatar com a la toponímia de la zona hi perviu un bon nombre de noms propis provinents del substrat preromà, especialment bascoide i ibèric, amb noms com Gra de Fajol, Balandrau, Bastiments... Especialment en els topònims més vistosos com poden ser els cims o els rius.

Hom pot apreciar que tant la vall de Núria com la vall del Freser són valls amb molta tradició ramadera, en ser aquesta la activitat principal d'aquesta zona durant segles. Molts de topònims ho confirmen: apart de totes les jaces (són zones específiques per a la pastura) trobem molts noms derivats d'aquestes activitats, com ara el pla dels Anyells, el puig de Pastuira...

A més, hem pogut constatar que la toponímia, com afirmen els especialistes, ens ofereix molta informació, present i pretèrita, sobre l'espai: fauna (pic de l'Àliga, sot de l'Ós...), flora (les Pigatoses, jaça del Ginestar...), tradicions populars toponímiques (coll de la Marrana, cova de les Encantades...), fets històrics (pas dels Lladres, font dels Carrabiners...), antics oficis (balma dels Serradors, bosc dels Carboners...), influència de l'aigua (Aigols Podrits, les Molleres...), la intervenció de l'home (estret del Forn, font

Bardonera...), vies de comunicació (les Marrades), relacions administratives (cim del Pedró) o fets anecdòtics (font de l'Home Mort)

Alhora, també cal destacar la importància de la toponímia que es relaciona amb la visualització del territori, indicant l'orografia o forma del territori (Malinfern, Carançà...), color (Coma Rubí, Roc Verd...), semblança metafòrica (Tirapits, Torreneules, la Cua de Cavall...), composició del terreny (costa del Ferro, cim de les Arques...), situació a l'espai (l'Atalaiador, jaça Solei...), influència de la religió (roques de l'Oratori, pla dels Evangelis...) i forma o mida (pedra Dreta, Finestrelles...).

Igualment, hem pogut constatar com els noms de persona, els antropònims, també influeixen en els noms de lloc o topònims: cingles de l'Andreu, roc d'en Colomer, cingles Joan Déu, reclotxa Lluís, salt de Sant Gil etc.

En resum, la recerca m'ha permès d'adonar-me de la importància de la toponímia com a font d'informació interdisciplinar i m'ha ajudat a comprendre que és una eina fonamental per a les persones ja que és el que, de sempre, ha facilitat la informació sobre un lloc i com moure's: el nom dona personalitat al lloc. També sóc conscient que aquest treball s'hauria de continuar amb una recerca a documentació antiga i, així, quedaria abastament estudiada i recollida la toponímia d'aquesta bella part pirinenca.

8. BIBLIOGRAFIA, WEBGRAFIA, CARTOGRAFIA I INFORMANTS ORALS

ALCOVER, Antoni M. i MOLL, Francesc de B. (1988): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 10 vol. [En línia] <http://dcvb.iecat.net/>

MORAN, J., BATLLE, M. i RABELLA, J.A. (2002): *Topònims catalans. Etimologia i pronúncia*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

BRUGUERA, Fèlix. *Onomàstica osorenca. Toponímia pretèrita i present dels termes municipal i parroquial d'Osor (la Selva)*. Tesi doctoral dirigida per August Rafanell. Girona: Universitat de Girona, 2006. [En línia] <http://www.tdx.cat/handle/10803/7820;jsessionid=6A55545C4AD91A3345A6CD80598FD9B5>

COROMINES, J. (amb la col·laboració de GULSOY, J. i CAHNER, M. i l'auxili tècnic de DUARTE, C. i SATUÉ, À.) (1995-2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 8 vol.

COROMINES, J. FERRER, J., GULSOY, J., RASICO, Ph. i TERRADO, X. (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 8 vol.

DOMINGO i FRANÇÀS, C. (1997): *Els noms de les formes de relleu*. Barcelona: Societat d'Onomàstica i Institut Cartogràfic de Catalunya. Barcelona.

IEC (1999): *Aplicació al català dels principis de transcripció de l'Associació Fonètica Internacional*. IEC. Barcelona.

IEC i ICC *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (2009) <http://www.icc.cat/cat/Home-ICC/Publicacions/Llibres/Llibres-de-toponimia/Nomenclator/Ripolles> (darrera consulta 22/11/2016)

IEC. Oficina d'Onomàstica <http://www.iec.cat/activitats/entrada.asp> (15/03/2017)

JAQUEMOT, Antoni (2011): "Els noms de "pala" a les roques, pedres, muntanyes i penyes" a *Quaderns de la Selva*, núm. 23. Centre d'Estudi Selvatans. Santa Coloma de Farners [en línia] www.raco.cat/index.php/QuadernsSelva/article/.../354859

MALLORQUÍ, Elvis (2010): “Introducció” a *Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història*, p. 2-16. Girona: Associació de la Història Rural de les Comarques Gironines.

MARTÍNEZ PICÓ, Eva (2016): “Redescobrir l’alt Ripollès” a *Vèrtex* n.265 de març / abril 2016, p.60-67. Barcelona: FEEC

MOREU-REY; Enric (1982): *Els nostres noms de lloc*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

Societat d’Onomàstica: <http://www.onomastica.cat/es> (darrera consulta 08/11/2016)

TORT DONADA, Joan (2001): “La toponímia com a camp de coneixement interdisciplinari. Algunes bases teòriques i epistemològiques per a l’estudi dels noms de lloc.” A *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. [En línia]. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1 de abril de 2001, vol. V, núm. 86. <http://www.ub.es/geocrit/sn-86.htm>

Per a recollir informació de camp, hem realitzat de les entrevistes a:

- Marcel·lino Torner, pastor de 87 anys de Queralbs.
- Jaume Nieto, historiador de 50 anys de Queralbs
- Anna Maria Agustí, esportista de muntanya de 52 anys de Llambilles
- Pep Hubach, fotògraf de muntanya de 52 anys de Pardines

Les bases cartogràfiques a partir de les quals hem partit són:

- *Parc natural de les capçaleres del Ter i del Freser*, Editorial Alpina, 2014. Escala 1:25.000
- *Mapa de l’Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya*, ICC, 2017, Escala 1:50.000 Consultable a <http://www.icgc.cat/>

9. AGRAÏMENTS

A Fèlix Bruguera Ligeró, vertader amant de la toponímia, per la seva gran entrega i dedicació.

A Marcelino, el pastor, per obrir-me els ulls sobre la realitat de la vall, una realitat de la qual malauradament, és l'últim exponent.

A Jaume Nieto, per ensenyar-me el significat de cada un dels topònims en els que dubtava.

A Pep Hubach, per obrir-me el camí cap a aquest treball, amb les teves fotos plasmades per a l'eternitat el que jo he intentat transmetre en aquest estudi.

I finalment a la meua família per donar-me suport en tot moment.